

A gyógyszerértári minőségbiztosítás korai erdélyi példája: Tobias Mauksch kolozsvári patikus Instrukciója (1793)

Robert Offner¹, Tuka László²

¹transzfúziológus főorvos, Universitätsklinikum Regensburg, Institut für Klinische Chemie, Laboratoriumsmedizin, Abteilung Transfusionsmedizin, Regensburg, ²gyógyszerész, Kolozsvár

Exemplu timpuriu în asigurarea calității în farmacii: Instrucțiune farmaceutică al lui Tobias Mauksch – (Kolozsvár/ Klausenburg/Cluj, 1793)

Manuscrisul *Instruktio* (1793) a fost scris de respectatul farmacist clujean *Tobias Mauksch* (66) pentru fiul său minor *Johann Martin* (10), cu scopul de a-l instrui pentru cazul în care va deveni și el farmacist, să aibă la îndemână un ghid profesional, cuprinzând cunoștințe largi privind conducerea farmaciei „*Arany Szarvas*” în Târgu Mureș, pe care urma s-o moștenească mai târziu. Manuscrisul original german nu s-a păstrat până azi, dar el fost tradus în limba maghiară și publicat de Prof. Dr. Iuliu (Gyula) Orient în 1918. Verziunea în maghiară a fost tradusă în 2012 în limbile română și engleză de Dr. László Tuka. Farmacistul Mauksch, ca tată grijuliu, a descris cu o profesionalitate remarcabilă toate aspectele importante privind managementul farmaciei, cuprinzând obligațiile și retribuiția personalului, procurarea materiilor, producerea, depozitarea și vânzarea medicamentelor, punând accent deosebit pe asigurarea calității actului farmaceutic. În acest context manuscrisul are un caracter educativ eminent, cuprinzând competența socială, atât relațiile farmacistului cu pacienții, medicii, autoritățile cât și ținuta lui etică-morală burgheză de elită și credicioasă. Sfaturile paternale se referă și la viața particulară, pentru a deveni un cap de familie plin de succes și fericit. Instrucțiunea lui Mauksch, ca instrument timpuriu de asigurarea calității în farmacii, merită să fie analizată în detaliu și comparată cu regulamentele din Imperiul Habsburgic dar și din străinătate.

Cuvinte cheie: Tobias Mauksch – Kolozsvár/ Klausenburg/ Cluj – 1793 – instrucțiune farmaceutică – asigurarea calității.

Early example of quality assurance in pharmacies: Tobias Mauksch's Pharmaceutical Instruction (Kolozsvár/ Klausenburg/Cluj, 1793)

The manuscript *Instruktio* (1793) was written by the well reputed pharmacist Tobias Mauksch (66) of Kolozsvár/Klausenburg/Cluj for his minor son Johann Martin (10). The collection of well-structured knowledge on the management of the pharmacy „*Arany Szarvas*” in Marosvásárhely/ Neumarkt a. M./Târgu Mureș was created to provide him a professional guide once he would become a pharmacist and its future owners. The original manuscript in German has not been preserved until today, but a version that was translated into Hungarian and published by Prof. Dr. Julius (Gyula) Orient in 1918 exists. Later in 2012, the Hungarian version got translated into Romanian and English by Dr. László Tuka. With remarkable professionalism, the pharmacist and caring father Tobias Mauksch described all important aspects of pharmacy management including general duties, remuneration of personnel, procurement of raw material, production, storage and sale of drugs. Particular emphasis was put on ensuring the quality of the whole pharmaceutical activity. The manuscript has a strong educational purpose of increasing social competences including relations with patients, doctors and authorities and moreover promotes an ethical attitude of a good bourgeois. Additional paternal advice how to become a successful and happy head of the family, reveal the private concerns of the author as well. The presented instruction represent an early tool of quality assurance in pharmacy and deserves to be analyzed and compared with regulations of the Hapsburg Empire and abroad.

Keywords: Tobias Mauksch – Kolozsvár/ Klausenburg/Cluj – 1793 – pharmaceutical instruction – quality assurance.

1. Az Instrukció című gyógyszerészeti útastítás keletkezési körülményei

Amikor 1783-ban Tobias Mauksch második fia, Johann Martin megszületett, akkor a jómódú és hírneves kolozsvári gyógyszerész már 56 éves volt. Mivel ő néhány évvel később, 1790-ben a marosvásárhelyi „*Arany Szarvas*” gyógyszerértárat Wladár Ádám felvidéki származású

gyógyszerész özvegyétől megvásárolta, felmerült a gondos apában azon égető kérdés, hogy miként biztosíthatja kiskorú fiának a kiváló gyógyszerészi kiképzésen túlmenően annak szakmai és társadalmi sikerét. Nyilvánvaló, hogy 1793-ban, a már 66 esztendő, nagy tudású és tapasztalatú patikus ezen dilemmából csak abban láthatta a legígéretesebb kiutat, hogy az akkor még 10 éves kislánának „útravalóként” egy gyógyszerészi útastást ír, azon szándékkal, hogy elhalálózása esetén Johann Martinnak legyen a „szellemi batyujában” egy megbízható írott kalauza, azaz szakmai útmutatója, amely a korabeli szakkönyvektől eltérően, személyes, közvetlen és őszinte tanácsadó. Ebben apja véleményét és elveit bármikor újra és újra elolvashatja, illetve megszívlelheti és követheti azokat.

Gyógyszertárat akkoriban csak patikussá képesített fiúnak vagy egy vőnek lehetett vezetni, hiszen lányok nem végezhetek felsőfokú tanulmányokat, s így gyógyszerészek sem lehettek. Mauksch első nejétől származó fiára (Tobias Samuel) szándékozta hagyni kolozsvári gyógyszerertárat, így őt saját maga képezte ki. Mint ismert, a Habsburg Birodalomban a gyógyszerészképzés 1770-ig nem volt egyetemi jellegű. A *Generale Normativum* modernizálta úgy az orvos- mint az egyetemi gyógyszerészképzést (1774) [12]. Így Tobias Samuel már Pesten tanult gyógyszerészetet (1789), de azt követően a híres göttingai egyetem orvosi karára is beiratkozott (1791), ahol a gyógyászat alapjait elsajátíthatta. Hazatérte után az apjával együtt gyakorolta szakmáját, aki számára is készített egy *Instrukciót*, amely viszont az utókor számára nem maradt fenn. Meggyőződésünk tehát, hogy mindekelőtt az apai gondviselés sarkallta az öregedő szepesi szász patikust arra, hogy tudását, tapasztalatait és elvárásait rendszerezett formában papírra vetve biztosítsa, hogy halála esetén mindkét gyógyszerertára a fiainak a kezei alatt is az ő szellemében vezetessenek, és ily módon mindketten sikeresek legyenek. A két *Instrukció* közül a marosvásárhelyi patikájára vonatkozó írást mutatjuk be röviden, amelynek a német nyelvű eredetije ugyan sajnálatos módon elkallódott, de egy 1918-ból származó magyar fordítása, amelyet Prof. Dr. Orient Gyula a beszercei szász Arthur Wagner gyógyszerésszel készített el, megmaradt nyomtatásban [19, 20, 21], és ez 2014-ben magyarul újra kiadásra került [17]. Az *Instrukció* román (2012) és angol (2012) nyelvű fordításai és annak népszerűsítése Dr. Tuka László kolozsvári gyógyszerésznek az érdeme [33, 34, 35, 41]. Orient Gyula orvos, gyógyszerész, valamint történész, több munkájában is foglal-

kozott ezen írással, részeket is többször közölt belőle, de egy alapos elemzésére ő nem vállalkozott. Rajta kívül a marosvásárhelyi Spielmann József orvostörténész prof. is foglalkozott az *Instrukcióval*, amelynek méltatását – az akkori kommunista ideológia szellemében – az *Orvosi Szemlében* 1960-ban le is közölte [30]. Péter H. Mária gyógyszerészettörténész két debreceni és két erdélyi gyógyszerészi instrukció (Tobias Mauksch és Nyulas Ferenc) rövid összehasonlító vizsgálatát végezte el [26].

Tanulmányunk fő célja Mauksch kéziratát a mai modern gyógyszerészeti minőségbiztosítási rendszerrel összehasonlítva, annak tudománytörténeti értékét megítélni, jelentőségét az erdélyi gyógyászat történetében megvilágítani, valamint annak további beható vizsgálatára is kedvet kelteni.

2. A gyógyszerészeti minőségbiztosításról röviden

Több mint két évszázad távlatából az *Instrukciónak* éppen az erkölcsi, oktató és minőségfenntartó szándéka tűnik rendkívül érdekesnek, egydülállónak és ezért bemutatásra méltónak. A minőség alapja ugyanis a szaktudás mellett az erkölcs, a minőségbiztosítás tehát az erkölcsi hozzáállástól függ [37]. Az igények, a munkatársak vezetése, a munkatársaknak egymáshoz való viszonya, a tevékenységi és illetőségi megszabások a közforgalmú gyógyszerertárakban, a termelés minősége, a termelő és a fogyasztó kapcsolata, a gyógyszerertári munkafolyamatok standardizálása és az ügyfelekkel való bánásmód, továbbá a rendelés, áruátvétel, készletgazdálkodás, raktározás, szállítás ellenőrzése és a GMP-hű dokumentáció mind olyan fő pillérei a gyógyszerertári minőségbiztosításnak, amelyek világszerte elismertek és alkalmazottak [38]. Mindez a gyógyszerészhallgatók egyetemi kiképzésének és továbbképzésének ma központi jelentőségű elemei, és tartalmazza mindazt, ami a magas minőségű és megbízhatóságú betegellátás szempontjából nélkülözhetetlen.

A minőségbiztosítás azoknak a tevékenységeknek a gyűjtőfogalma, amelyek biztosítják, hogy a termék vagy szolgáltatás folyamatosan, megbízhatóan megfeleljen a kívánt vevői minőségi szintnek. A gyógyszeres terápia eredményessége és a minőségi ellátás szempontjából ezért meghatározó a munkahelyi kultúra, az értékrend, etikai kódex, de a gyógyszer minősége és az egészségügyi szakember (patikus, orvos) minőségteremtő képessége (kép-

zetsége, erkölcsi, emberi magatartása), a beteg együttműködésével együttesen határozza meg. A minőségbiztosítás egyik fontos eszköze manapság is a hatósági vizitáció, azaz gyógyszerátvizsgálás. Erre a Habsburg Birodalom Erdélyi Nagyfejedelemségéből a 19. sz. elejéről is ismerünk korai példákat (Nyulas Ferenc, 1807) [26, 32].

3. Minőségbiztosítási elvek és tartalmak Mauksch *Instrukciójában*

A bőrkötésű kézirat 25 fejezetre tagolt német nyelvű szöveg. Bevezetőjében (Nota) 7 pontban foglalja össze a szerző írása indokait, amelyek közül a 3.-ban így ír: „Különösen nagy hasznára lesz kedves János Márton fiamnak, mivel senki sem adhat neki jobb tanácsot, mint én” [17]. Az előszóban a gyógyszerát megvásárlásának körülményeit és annak jelentőségét taglalja. Az első fejezetben a patika vezetése áll a fókuszban. Egyik alpontjában ezt írja: „Minden nevezetesebb változásnál, p.o. halálom esetén, az örökség felosztásakor, a Provisor be- és kilépésénél, pontos inventárok készíttessenek.” Ezt követően a patika bérelt helyiségével, a szolgálati lakással, a lakbérszerződéssel foglalkozik. Majd a személyzet, illetve a gondnok és annak a kötelességeiről szóló fejezetek következnek. Az 5. fejezetet 39 alfejezetre osztja fel. Ezek közül csupán néhány példára szorítkozunk. A gondnok „vezessen egy jegyzőkönyvet az Elaboratumokról és *Productum*okról, és ezek mindegyikénél a készített mennyiséget is fel kell jegyeznie, hogy mindenről tájékozva legyen, mennyi kellett mindegyikből.” Óvja fiát a gondnok iránti viszonytal kapcsolatosan is: „a családiasságnak helye nincsen, és ezen óvásaimat ne hagyja figyelmen kívül, mert különben mindenki, ha nem rögtön, de meg fogja bánni akkor, amikor már késő lesz. (...) Ezért legyenek mindenkivel barátságosak és őszinték, de sohasem bizalmaskodók (...)” „A két tartozás *Protocollum*, vagy követelés könyv” című fejezetben pedig a jegyzőkönyvelés szabályait sorolja fel. A 14. alfejezetben a gyógyszerát ellátásával kapcsolatosan megszabja a gondnok feladatait. Például: „A kivonatot a hiányzó árukról idejében készítse és küldje el Kolozsvárra, hogy ha Bécsből vagy külföldről kell azt hozatni, a megrendelés a kolozsvári árukkal egyszerre történhessen meg.” Az árázással kapcsolatosan is óvatosságra inti fiát: „Egyebekben vagy az ottani vagy az itteni kereskedők árai után kell menni, hogy igazodjon, nehogy igen magas árak miatt az embereket magától elűzze, vagy reáfizetés álljon elő.” Fontosnak ítéli a szoci-

ális kapcsolatok gondos ápolását: „Hogy az orvosokkal és sebészekkel kellemetlensége ne legyen a gondnoknak, a gyógyszerát kül- és belügyeiről hallgasson. Ne törődjön a kezelésekkal, hanem igazodjék az útbaigazításokhoz. A kiszolgálásnál óvatos legyen, a betegnek útbaigazítást ne adjon, nehogy általa valami hiba vagy szerencsétlenség forduljon elő, például higany vagy arzén tartalmú dolgokat csak orvosi rendeletre szabad kiadni, mert különben őt a legnagyobb baj érheti.” – írja a 17. alfejezetben. A gondnok fizetéséről is részletesen adakozik, íme egy példa: „Ha (a gondnok) a forgalmat 4000-en felül emeli, akkor a főnöktől 10%-ot kap” az évi 300 rajnai forintos fizetéséhez. „Ha jól viselkedik, minden harmadik évben fizetése 10 Rhf-el javíttassék meg.” Figyelmeztet, hogy a gondnok „a vények taksálásánál a tőlünk ideiglenesen meghatározott taksa szerint járjon el, mert akkor megbüntetni őt nem lehet”. Számos pénzügyi kérdésre is kitér (hitelezés, kamatok, jegyzőkönyvelés stb.). A segédről és a gyakornokról is hasonló részletességgel ír, de a zúzóról (laboráns) sem felejtkezik meg. Felsorolja mindezek feladatait és az irántuk fennálló igényeket, valamint azokra vonatkozó elvárásait, pl.: „Jobb idegent, mint helybeli fiút tartani”, nyilván mert így annak függőségi viszonya erőteljesebb. Részletesen elidőzik az orvosi füvek és gyökerek gyűjtésénél. Minőségbiztosítási szándékú tanácsa: „Az asszonyokat arra is kell oktatni, hogy ezt vagy amatt, a virágokat és füveket korán reggel ne szedjék, csak 9 órától estig, különösen szép és meleg időben.” Fontos megjegyzése: „A füvek neve a vásárhelyi taxában magyar és oláh nyelven vannak feljegyezve, hogy azokat minden nyelven lehessen megnevezni és az emberekkel elhozatni. (...) Tégelyekből mindenféle minőséget legügyesebb mesterrel gyártatunk, ügyelünk, hogy szépen mázozzák be és jól kiégessék.”

A társadalmi élet más részleteire is gondot fordít. Fiát óvja, hogy: „A házvétel csak bajt és adósságot okoz, (...) igyekezzél azonban Isten segedelmével tőkéd gyarapítani és azt jól kamatoztatni.” Fontos, az hogy „(...) éjjel-nappal bárki szolgálatára állasz, mert ez minden jó gyógyszerész kötelessége. Ha azonban valaki többre tartja magát és a becsületes, de szegény embereket lenézi, vagy nem szól hozzájuk, vagy talán még durva is, ezzel mindenfelé csak kellemetlenséget fog okozni; mi kell, hogy az emberek után igazodjunk, nem pedig azok mi utánunk.” Tovább azt írja: „Az orvos urakat, valamint a sebészeket tisztelet illeti. Ezek iránt legyünk tehát szerények és udvariasak, ne elegendjünk semmiféle vitatkozásba, hanem jó barátságban éljünk velük.” „Mivel sajnos, az orvos uraknak újév-

kor mindenütt ajándékot küldenek, úgy itt Vásárhelyt is küldeni kell. Ilyen ajándék lehet egy finom süveg cukor, 4, 5, 6, 7 font kávé, (...) és ha a citrom szép, úgy ebből 6 darabot. (...) A sebészeknek *complimentum* jár, mivel csak keveset írnak.” Mauksch figyelme kitér továbbá a tűzvész megelőzésére, a világítóanyagokra, a legkülönbözőbb anyagok gazdaságos beszerzési lehetőségeire, így papírt a Felvidékről vagy Borgóról, borsikabogyót Csíkföldről, kőrisbogarat Pestről, csízolóport Zalatnáról hozattat. „*Mercur(ius) vivus* Erdélyben kapható, de mivel Bécsben olcsóbb, onnan vásároljuk be.” De mindez csupán néhány példa arra, miként rendelkezik a gyógyszer-tár jó minőségű és gazdaságos vezetésére vonatkozóan.

Mauksch nagy gondot fordít fiának a szakmai kiképzésére, így a gyakornokságának céljait (Bécs, Pozsony, Kassa vagy Pest) és tapasztalatszerző útját is felvázolja: „Bécsből Brünn-en, Morvaországban keresztül Prágába, onnan Szászországba, Drezdába és Lipcsébe, majd Hallén keresztül Berlinbe és Potsdamba, látogassa meg Frankfurt am Mayn-t, onnan Stuttgarton (sic!) keresztül Ulm és Augsburgon át Nürnbergbe utazzon majd (...), Regensburgba (...) és a Dunán Linz-en keresztül Wienbe és onnan Pozsonyba jusson, Budapestről Debreczen vagy Kassa felé vegye útját haza (...). Erfurthban főképpen a kiváló gyógyszerészt és tanárt, Trommsdorffot keresse fel. (...) Lipcsében, Halléban vagy Berlinben jelentkezék egy ügyes gyógyszerésznél, aki őt a kémia és a botanika elméleti és gyakorlati ismeretire megtanítsa. Érdekes, hogy Johann Bartholomäus Trommsdorff (1770–1837) erfurti patikus 1795-től docens az erfurti orvosi karon, de a híre hamar eljutott Kolozsvárra. Tanulmányait Pesten fejezze be, mert itten van alkalma az embernek elsajátítani azt, amire a gyógyszerésznek szüksége van, mert az itteni tanítás szintoly jó, mint külföldön.” Mauksch meggyőződése és oktatásának vezérfonala ugyanis az, hogy: „*A vizsga egyedül a gyógyszerészt nem képesíti, hanem a gyakorlat és tapasztalatok.*” Instrukcióját 1793 után még többször, legutóbb 1801-ben, röviddel halála előtt is kiegészítette. A későbbi bejegyzésekben leírja az addigi gondnokokat szerzett tapasztalatait, jót, rosszat egyaránt. Útasítása záróakkordjának is tekinthető az a mondat, amelyben a felsorolt példákról ír: „Mindezekből az a tanulság meríthető, hogy a legügyesebb és legtapasztaltabb ember is, ha meggondolatlanul cselekszik, nagyon hamar a szerencsétlenségbe, élethossziglani gyötredelmebe kerül.”

Megállapítható tehát az, hogy a kolozsvári patikus Tobias Mauksch fiának nemcsak a gyógyszer-tár megszervezésére, sikeres vezetésére vonatkozó utasításait adja

tovább írásban, hanem lerögzíti a személyzettel, rokonokkal, üzleti társakkal, betegekkel, orvosokkal, hatóságokkal szembeni viselkedés normáit is. Zömében olyan ismeretek tömör gyűjteménye ez, amire a patikus kiképzése és sikeres tevékenysége szempontjából alapvetően fontosak, és amelyekben nagy tartalmi fedéseket fedezhettünk fel a mai értelemben vett minőségbiztosítással. A szakmai vonatkozásain kívül ezen írás erkölcsi oktatási, nevelési eszköz is egyben, hiszen a hitre, a szakmára, a patikus társadalmi szerepére, a családi életre is vonatkoznak a gondos apa intései, sőt tanácsot ad fiának a párvalasztás ügyében is: feleségként csakis egy jól nevelt evangélikus – de „a magyar nyelvben jártas” – lány jöhet számításba (Sopron, Pozsony, Szászöld), és inti, hogy a családban csak németül beszéljenek. Ezen kézirat tehát egy érdekes és egyedülálló dokumentuma a 18. század végi többnyelvű és vegyes hitvallású erdélyi főváros felvilágosodó polgári társadalmának, sőt tükörképe is ennek, és mint ilyen hasznos forrás lehet gyógyszerész-, orvos-, művelődés- és gazdaság- ill. ipartörténeteseknek, de szociológusoknak is egyaránt. Meggyőződésünk, hogy érdemes ezen kéziratot egy PhD doktori disszertáció keretében alaposan megvizsgálni és azt a hasonló magyarországi (Justus Torkos János, Huszty Zakariás Teofil) és külföldi útmutatókkal, szabályzókkal összehasonlítani [30].

4. Tobias Mauksch gyógyszerész életrajza

Kolozsvár szabad királyi város gyógyszer-táráról a legrégibbi hír 1573-ból származik, de ennél egy korábbi alapítási év igen valószínű. A korai újkorban a patika a városi tanács intézménye, amelyet egy szerződött gyógyszerész(gondnok) által működtetett. Néhány városi gyógyszerész neve ugyan fennmaradt, de ismereteink a 18. század előtti korból meglehetősen hézagosak [9, 20, 21]. Tudomásunk szerint az első magánjogú tulajdonos a felvidéki Eperjesről származó Jakob Foith (Fojt Jakab) gyógyszerész volt, akinek főbb életrajzi adatai a kolozsvári Házsongárdi temetőben fennmaradt latin és magyar nyelvű sírkövére még ma is leolvashatók [8, 9, 10]. Sára (szül. Hooz, Hocz) nevű özvegye, Johann Phleps szász evangélikus lelkész és Fojt Jakab patikus után harmadszor 1735-ben Samuel Schwartz gyógyszerészhez ment férjhez. Schwartz (Schwartz) 1701. január 4-én született a szepességi Késmárkon, evangélikus hitű, jó módú cip-szer kereskedő családban. Pozsonyban, majd a sárospa-

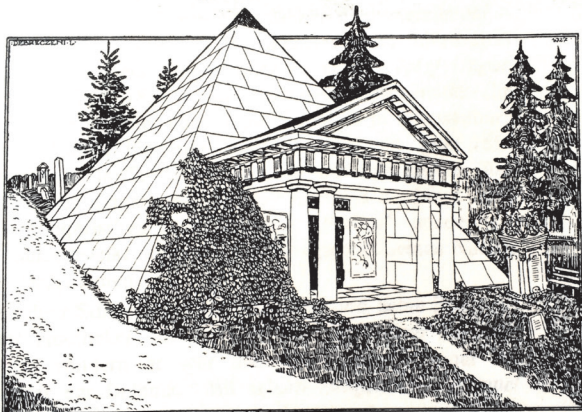
taki Református Kollégiumban is tanult. Sopronban a gyógyszerészetet Dr. Johann Adam Genselnél tanulta, majd 1725-ben Regensburgban az „Engel” patikában, Georg Sigmund Stollnál részesült kiképzésben, majd Augsburgban az orvos-kollégium előtt vizsgázott sikerrel. Az Erdélyi Gubernium főorvosának, Köleséri Sámuelnek „hosszas és gyakori únszolásának engedve” 1729-ben Kolozsvárra költözött, és átvette a Fojt-féle gyógyszerterárat. Hamarosan megnyerte a város lakóinak elismerését és köztiszteletét, amiről a kolozsvári Akadémiai Könyvtár állományában megőrzött nekrológja (1749) remek bizonyítékot nyújt [18].

Tobias Maukscht (Maugsch) 1727. augusztus 8-án keresztelték Késmárkon, korán elhunyt apja Martin, (1692–1736) szepesi szász szűcs volt, anyja Juditha (szül. Lani; 1703–1758), akinek Samuel Schwartz unokatestvére (*Vetter*) volt [19]. Akkoriban Késmárkon több Mauksch család élt, így a név is több változatban fordul elő: Maugsch, Mauksch, Mauksch, Mauksch. A 18–19. századi Erdélyben is több késmárki származású Mauksch gyógyszerészcsalád élt: Kolozsváron [3, 15, 17, 16, 25], Besztercén [15, 36], Marosvásárhelyen [3, 26, 28, 29], sőt a legutóbbiból Szászsebesre [1, 3], Nagyszebenbe [3, 6, 7], de Egerbe és Kassára [3] is származtak el Mauksch nevű patikusok.

Tobias Mauksch édesanyja öt 13 éves korában, az apai szándéktól eltérően, iskoláztatását megszakítván, 1740-ben Kolozsvárra küldte patikusinasnak unokabátyjához, Samuel Schwartzhoz, aki megkedvelte Tobiast, és gyámjaként támogatta, ajánlólevelével Németországba küldte tudásának elmélyítése céljából. Amikor 1749-ben Samuel Schwartz utód nélkül elhunyt, a végrendeletének értelmében az özvegye hazahívta az éppen külföldön gyakor-nokoskodó Tobiast, akit a gyógyszerteráranak vezetésével bízott meg [13, 17]. A fiatalember úgy Kolozsváron, mint külföldön (Ludwigsburgban Bischoff és Stuttgartban Lang patikáikban) magas szinten képzett művelője lett szakmájának. Említésre méltó, hogy a 23 esztendő fiatal patikus 1750-ben elkészített egy 2000 tételből álló *Taxa Pharmaceutica* című írást, amelyben a Schwartz-gyógyszertár leltára és a termékek árjegyzéke vannak rögzítve. Ez az árjegyzék ritkaságnak számít, de csupán helyi jelentősége volt, amit szerzője feltehetőleg württembergi mintára készített el, amikor is a patika vezetését provizorként átvette. Ez a 45 oldalas, latin-német nyelvű kézirat a kolozsvári Eva Crişan által 1973/75-ben román fordításban és kísérő tanulmánnyal megjelent nyomtatásban [4, 5, 29, 31].

Alig két évvel hazatérése után, 1752-ben kolozsvári polgári jogot kapott és, Pataki Sámuel városi tisztiorvos támogatásával, megvásárolhatta Schvartz özvegyétől a patikát [25]. Tobias Mauksch úgy szakmai, mind társadalmi téren sikeres emberré vált. 1756-ban családot alapított, első felesége Susanna Sartorius (ca. 1736–1773) kassai kereskedő lánya, akitől kilenc gyerekük született. Második felesége a győri Susanna Habermeyer (173?–?) volt. Ebből a házasságából további kilenc gyerekük született, de a magas gyerekhalandóság miatt az első házasságából csupán egy fia és két lánya, a másodikból is egy fia és hat lánya érték meg a felnőttkort. Mindkét fia: Tobias Samuel Mauksch (1769–1805) és Johann Martin Mauksch (1783–1817) gyógyszerészek lettek [2, 15, 16, 26].

A városi tanács, valamint az erdélyi Gubernium ajánlására 1760-ban Mária Terézia császárnőtől Mauksch kizárólagos privilégiumot (*privilegium exclusium*) nyert, ami védettséget jelentett további patikák létesítése ellen. Az 1773-ban felszámolt jezsuita rend patikáját árverezés útján megszerezte, és azt veje, a kerci származású Michael Streicher szász patikus tulajdonába juttatta, aki azt 1817-ig vezette. Kolozsvár tanácsa nagyra becsülte Tobias Maukscht, így a rendőrigazgatói és kapitányi tisztségeket (*Polizeydirektor und Stadthauptmann*) is rá bízta. Sokoldalú közhasznú tevékenysége révén, de főleg a szakmájának magas szintű művelőjeként Erdély-szerte is kiváló hírnévnek örvendett, többek között Benkő Józsefnek volt munkatársa a *Nomina vegetabilium* (Pozsony 1783) háromnyelvű (latin, magyar, román) botanikai könyvének megírásában [3, 13]. Gróf Teleki Ádám főispán, erdélyi kormányzó tanácsosnak a javaslatára Mauksch az 1790 és 1794 közötti években Kolozsvár két országgyűlési képviselőjének (szénátor) egyike [9, 22]. Mindezek mellett az evangélikus egyház kolozsvári gyülekezetének főgondnokaként is nagy elismerésnek örvendett [11]. Erre egyik bizonyíték a kolozsvári Házsongárd temető evangélikus parcelláján található sírkövének barokk ízlésű latin felirata, a Hintz gyógyszerészcsalád klasszicista kriptája mellett [8, 9, 10, 25]. Johann Martin Pesten végezte gyógyszerészi tanulmányait (1804), de nem került Marosvásárhelyre, ugyanis apja (1802) és bátyja korai halála (1805) után ő a kolozsvári patikát vezette 1817-ben bekövetkezett korai tragikus haláláig [2, 24, 27]. A marosvásárhelyi „Arany szarvas” patika házasság révén 1819-ben Simon Brandecker tulajdonába került [26]. Johann Martinnak Catharina Eleonore Lasz gallner (1786–1850) iglói születésű nejétől ugyan öt gyereke született, de egyetlen fia (Tobias Karl) hároméves korában elhunyt, így nem volt fiú utódja [2]. Dániel Slaby

1. ábra. Mauksch-Hintz-gyógyszerészcsalád klasszicista sírboltja (kripta) a kolozsvári Házsongárdi temető evangélikus kertjében [forrás: 21].

2. ábra. Tobias Mauksch sírköve latin verssel 1802-ből (fotó: Dr. Robert Offner).

felvidéki származású patikus, Catharina Eleonore második férje vezette a patikát 1835-ig, de a tulajdonjog megmaradt a Mauksch-ágon. Johann Martinnak a Mathilda Augusta (1815–1863) nevű lánya Georg Gottlieb Hintz (1808–1876) segesvári születésű szász evangélikus lelkész felesége

lett, és közös fiuk, a gyógyszerész és egyetemi tanár Georg Karl Hintz, azaz Hintz György (1840–1890) révén három további generáción át továbbítódott a „Szent György” gyógyszerertár tulajdonjoga, az 1949-es államosításáig [15, 17, 40]. 1954-ben a Mauksch-Hintz házban, a város legrégibbi gyógyszerertárának helyiségeiben talált új otthonra Orient Gyula professzor egykori Gyógyszerarmúzeuma, kibővített és modernizált mai változatában *Colecția de Istoria Farmaciei* néven [14, 23, 24, 39].

Irodalom

1. Acker, M. - Despre trecutul farmaciilor din Sebeș si despre farmaciștii sebeșeni din trecut, in: *Apulum* (Acta Musei Apulensis), Alba Iulia, 1970, 8: 271-281.
2. Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj, fond: Matrikel der ev. Kirchengemeinde Klausenburg, 71/4 154.
3. Binder P. - A Mauksch család erdélyi gyógyszerész tagjai in: *Orvostörténeti Közlemények / Comm. Hist. Artis Med.*, Budapest, 1984, 107-108: 101-110.
4. Crișan E. - Prima „Taxa farmaceutică” (listă de prețuri farmaceutice) din Transilvania, in: *Acta Musei Napocensis*, 1973, 10:255-269; 1974, 11:219-242, 1975, Cluj-Napoca, 12:265-282.
5. Crișan E. - Projets de taxes pharmaceutiques en Transylvanie és Instructions pharmaceutiques transylvaines, in: *Materia Medica de Transylvanie*, Biblioteca Musei Napocensis, 14, Cluj-Napoca, 1996, 46-57, 58-72.
6. Fabritius G. - Beiträge zur Geschichte der deutschen Apotheken und Apotheker in Siebenbürgen, Drabenderhöhe 1986, 415.
7. Fabritius G. - *Verdienstvolle deutsche Apotheker aus Siebenbürgen*, Drabenderhöhe, 1989, 27-36.
8. Gaal, Gy. - Helytörténet – Régi gyógyszerészek síremlékei, *Szabadság*, (Kolozsvár), 2009. május 13.
9. Gaal, Gy. - Orvosok és gyógyszerészek sírjai a Házsongárd temetőben a 19. század közepéig, in: *Orvostudományi Értesítő*, Kolozsvár, 2009, 82(2): 131-135.
10. Herepei J. - *A Házsongárdi temető régi sírkövei*, Budapest, 1988, 472-475.
11. Jászay K. - *Adatok a kolozsvári ág. h. ev. egyházközség történetéhez*, Cluj-Kolozsvár, 1934.
12. Kapronczay K. - Az egyetemi gyógyszerészképzés európai gyakorlata, in: *Orvostörténeti Közlemények / Comm. de Hist. Artis Med.*, 2013, 222-225: 59-79.
13. Melzer J. - *Bibliographie berühmter Zipser*, Kaschau, 1833, 255-256.
14. Nagy S. - *Orient Gyula orvos és gyógyszerész doktornak, a kolozsvári román kir. egyetemen a biológiai és toxicológiai analysis előadójának életrajzi adatai és munkásságának ismeretése*, Cluj, 1925.
15. Offner R. - Zur Geschichte der Klausenburger Apothekerfamilie Mauksch, in: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 1991, 14.(85), 2:192-198.
16. Offner R. - *Zuwanderer von Zipsern nach Siebenbürgen – berühmte Zipser in Siebenbürgen, Spiš in kontinuite času*, Prešov, 1995, 83-92.

17. Offner R., Tuka L. - Tobias Mauksch kolozsvári patikus gyógyszerész Instrukciója (1793), in: *Comm. de Hist. Artis Med.*, Budapest, 2014, 226-229: 51-108.
18. Offner R., Magyar A. L. - Samuel Schvartz (1701–1749) „jeles ember” és kolozsvári patikus halotti kártája, in: *Kaleidoscope, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat*, Budapest, 2014, 5, 9:38-52. (<http://www.kaleidoscopehistory.hu/index.php?subpage=cikk&cikkid=184>).
19. Orient Gy. - Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiséggyűjteményének gyógyszerészeti gyűjteménye, in: *Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiséggyűjteményéből*, Kolozsvár 1918, 9, 1-2:245-300.
20. Orient Gy. - *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*, Cluj-Kolozsvár, 1926.
21. Orient, J. - *Aus pharmazeutischer Vergangenheit Siebenbürgens und des Banates*, Mittenwald, 1930.
22. Orient Gy. - Erdély gyógyszerész-polgármesterei, szenátorai, országgyűlési képviselői és természetbúvárai, in: *Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvostudományi Szakosztályának Közleményei*, Kolozsvár (Cluj), 1933, 38, 7-9, 369.
23. Orient Gy. - *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kebelében felállított Gyógyszerészeti Múzeum*, Kolozsvár, 1918.
24. Orient Gy. - *Szemelvények az Erdélyi Múzeum kebelében felállított Gyógyszerészeti Múzeum gyűjteményéből*, Cluj-Kolozsvár, 1922.
25. Pataki, J. - Városunk legrégebbi gyógyszerháza, in: *Orvosi Szemle*, 1936, 6:198-200.
26. Péter H. M. - *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*, Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása, Kolozsvár 2013, I. kötet, 73-76, 153-158.
27. Schobel, W. - *Lista morților din matricolele bisericii evanghelice lutherane din Cluj 1793–1812*, Cluj, 1938, 24.
28. Spielmann J., Lázár Szini K., Orbán J. - Adatok a marosvásárhelyi gyógyszerházak történetéhez. II. Harc a második marosvásárhelyi gyógyszerház létesítéséért, in: *Orvosi Szemle*, Marosvásárhely/Tîrgu Mureș, 1969, 18, 4:479-486.
29. Spielmann J., Lázár Szini K., Orbán J. - Adatok a marosvásárhelyi gyógyszerházak történetéhez. Az első marosvásárhelyi gyógyszerház, in: *Orvosi Szemle*, Marosvásárhely/Tg. Mures, 1969, 15, 3:366-369.
30. Spielmann J. - Két hazai gyógyszerészeti Instrukció / Două instrucțiuni farmaceutice din patria noastră, in: *Orvosi Szemle / Revista medicală*, Marosvásárhely / Tîrgu Mureș, 1960, 3:388-393, 481, 488.
31. Spielmann J., Rácz G., Szőkefalvi-Nagy Z., Maior O. - Primul proiect de taxă farmaceutică din Transilvania (1753), in: *Practica Farmaceuticii*, 1978, București, 97-103.
32. Szőcsényi J. - A gyógyszerháztüszkölátok fejlődése, I., in: *Gyógyszerészet*, 1984, 28:141-143.
33. Tuka L. - Tobias Mauksch: Instructio (angolul), in: *Acta Musei Napocensis, Historica II*, Cluj-Napoca, 2012, 49: 156-195.
34. Tuka L. - Cea mai veche farmacie din Cluj, desrísă de primul istoric in medicină din Ardeal, Jenő Pataki, in: *Studii de istoria farmaciei*, Cluj-Napoca, Editura Studium, 2012, 15-19.
35. Tuka L. - Tobias Mauksch: Instructio, in: *A XXI-a Reuniune Națională: 150 de ani de la prima Farmacopee Română (1862–2012)*, SRIE, București, 11-13 oct. 2012, Craiova, 189-197.
36. Wagner E. - Die Bistritzer Apothekerfamilie Mauksch/Mauksch. Bemerkungen zu Offners Beitrags über die Klausenburger Maukschs, in: *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 1992, 15.(86):189-191.
37. <http://hu.wikipedia.org/wiki/Gy%C3%B3gyszer%C3%A9sz> (28.02.2015).
38. Zelkó R. - http://semmelweis.hu/gyogyszertar/files/2014/03/Minosegbiztositas_a_gyogyszereszetben_2014.ppt.
39. <http://de.wikipedia.org/wiki/Mauksch-Hintz-Haus> (01.03.2015), <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mauksch%E2%80%93Hintz-h%C3%A1z> (01.03.2015).
40. Offner, R. - Date despre familia de farmaciști Mauksch din Cluj, in: *Clujul Medical* 1990, Vol. LXIII, nr. 3-4:288-290.
41. Tuka L. - Cea mai veche farmacie din Cluj, desrísă de primul istoric in medicină din Ardeal, Jenő Pataki, in: *Clujul Medical*, 2011, 84(3): 453-455.